



Pavojingos medžiagos darbo vietose – įvadas



Įžanga

Daugelyje darbo vietų galima aptikti pavojingų medžiagų. Pagal neseniai Europoje atliktus tyrimus 16 procentų Europos Sąjungos darbuotojų teigia, kad darbe susiduria su pavojingomis medžiagomis, ir 22 procentai darbuotojų teigia, kad yra veikiami toksiškų garų⁽¹⁾. Pavojingų medžiagų poveikis gali pasireikšti beveik visose darbo vietose – fermose, kirpyklose, automobilių remonto įmonėse, chemijos gamyklose.

Pavojingų medžiagų žalingas poveikis gali būti labai įvairus. Kai kurios pavojingos medžiagos sukelia vėžį, kitos neigiamai veikia reprodukcijos funkcijas arba sukelia vaisiaus vystymosi defektus. Kitos medžiagos gali pakenkti smegenų veiklai, kenkti nervų sistemą, sukelti astmą bei odos susirgimus. Sveikatos pakenkimus gali sukelti tiek vienkartinis, trumpas pavojingų medžiagų poveikis, tiek ilgalaikis jų kaupimasis žmogaus organizme.

2003 m. Europos saugos ir sveikatos darbe savaitės tema yra skirta pavojingų medžiagų keliamam rizikos prevencijai. Europos saugos ir sveikatos darbe agentūra leidžia seriją informacinių biuletenių, kuriuose pateikiama su darbuotojų sauga ir sveikata susijusi informacija apie pavojingas medžiagas, įskaitant biologinius veiksnius. Šiame informaciniame biuletenyje pristatomi pagrindiniai klausimai šia tema.

Teisės aktai

Europos teisės aktuose siekiama sumažinti darbo vietose esančių pavojingų medžiagų keliamą riziką (pavojų) sveikatai. Europos Sąjungos kontrolės priemonių, skirtų apsaugoti darbuotojus nuo pavojingų medžiagų poveikio, sąrašo viršuje rasime pavojingų medžiagų pašalinimą arba pakeitimą kitomis, mažiau pavojingomis. Pagrindiniai Europos teisės aktai šioje srityje yra skirti darbuotojų apsaugai⁽²⁾ nuo cheminių veiksnių⁽³⁾, kancerogenų⁽⁴⁾ (įskaitant asbestą ir medžio dulkes) ir biologinių veiksnių⁽⁵⁾ keliamos rizikos. Taip pat labai svarbūs yra teisės aktai dėl pavojingų medžiagų klasifikavimo ir žymėjimo⁽⁶⁾, nes juose nurodyta, kokia pagrindinė informacija (saugos etiketės, simboliai ir saugos duomenų lapai) turi būti pateikta vartotojams.

Šie teisės aktai turi būti perkelti į nacionalinę teisę. Valstybėms narėms suteikiama teisė įtraukti papildomas arba griežtesnes nuostatas dėl dar-

buotojų apsaugos, pvz., apribojimai dėl tam tikrų darbo procesų naudojimo arba žemesnių ribinių verčių taikymo, kadangi atitinkamosse direktyvose pateikiami minimalūs reikalavimai.

Todėl pirmiausiai rekomenduojama išsiaiškinti, kokie yra taikomi konkretūs nacionalinės teisės aktų reikalavimai dėl pavojingų medžiagų naudojimo darbo vietose. Taip pat svarbu žinoti, ar šie reikalavimai dėl rizikos vertinimo, techninių priemonių ir poveikio ribinių verčių irgi yra taikomi pavojingoms medžiagoms, atsirandančioms naudojamų darbo procesų pasėkoje, pvz., medžio dulksės arba suvirinimo garai.

Pavojingų medžiagų poveikio prevencija ir kontrolė

Siekiant apsaugoti darbuotojų sveikatą nuo pavojingų medžiagų poveikio, darbdaviai turi:

- Įvertinti riziką;
- Imtis veiksmų rizikai pašalinti arba sumažinti;
- Vykdyti prevencijos priemonių efektyvumo stebėjimą (monitoringą) ir peržiūrėti rizikos vertinimą.

Rizikos vertinimas

Rizikos vertinimą privaloma atlikti pagal Europos teisinę, galiojantį visoje Europos Sąjungos valstybėse narėse. Rizikos vertinimas reiškia veiksnių, galinčių sukelti pavojų, identifikavimą, kad būtų galima taikyti prevencines priemones. Tinkamas rizikos vertinimas yra sėkmingo rizikos valdymo pagrindas. Svarbi rizikos valdymo dalis yra darbuotojų mokymas apie rizikos vertinimo pagrindus, siekiant užtikrinti saugią darbo praktiką. Apmokyti darbuotojai gali ne tik laiku išmokyti taisyklių, bet ir efektyviau dirbti bei prisidėti prie sveikos ir saugios darbo aplinkos kūrimo. Pavojingų medžiagų keliamą pavojų apsprendžia du veiksniai: medžiagos savybės ir poveikio laipsnis.

Keturių žingsnių rizikos vertinimo metodas

1. **Sudarykite sąrašus medžiagų**, naudojamų darbo vietoje atliekant įvairius darbo procesus bei sąrašus medžiagų, kurios atsiranda darbo procesų atlikimo pasėkoje, pvz., suvirinimo metu atsirandantys garai arba medžio dulksės.
2. **Surinkite informaciją apie šias medžiagas**, t.y., kokią žalą jos gali padaryti ir kaip tai vyksta. Saugos duomenų lapai (SDL), kuriuos turi pateikti medžiagų tiekėjas, yra labai svarbus informacijos šaltinis.
3. **Įvertinkite identifiкуotų pavojingų medžiagų**; atsižvelgiant į tipą, intensyvumą, trukmę, dažnumą ir vyksmą, įskaitant sudėtinį pavojingų medžiagų poveikį tuomet, kai jos yra naudojamos kartu, darbuotojams bei su tuo susijusią riziką.
4. **Nustatykite įvertintos rizikos laipsnį pagal sunkumą**. Šis skirstymas gali būti panaudotas, rengiant darbuotojų apsaugos veiksmų planą.

⁽¹⁾ Trečioji Europos darbo sąlygų apžvalga 2000 m., Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondas, Dublinas.

⁽²⁾ Tarybos direktyvoje 89/391/EEC pateikiamas svarbiausias sveikatos ir saugos darbe nuostatos

⁽³⁾ 1998 m. balandžio 7 d. Tarybos direktyva 98/24/EC dėl darbuotojų sveikatos ir saugos apsaugos nuo rizikos, susijusios su cheminėmis medžiagomis darbe.

⁽⁴⁾ 1990 m. birželio 28 d. Tarybos direktyva 90/394/EEC dėl darbuotojų apsaugos nuo rizikos, susijusios su kancerogenų poveikiu darbe ir jos pataisymai.

⁽⁵⁾ 2000 m. rugsėjo 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/54/EC dėl darbuotojų apsaugos nuo rizikos, susijusios su biologinių veiksnių poveikiu darbe.

⁽⁶⁾ Pz., 1967 m. birželio 27 d. Tarybos direktyva 67/548/EEC su velesniais pataisymais, kurioje išdėstyti reikalavimai dėl pavojingų medžiagų testavimo, klasifikavimo, pakavimo ir žymėjimo; Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/45/EC dėl pavojingų preparatų klasifikavimo, pakavimo ir žymėjimo bei adaptavimo pagal techninę pažangą.



Svarbu įvertinimą įtraukti numanomus incidentus ir priežiūros darbus bei suplanuoti priemones, kurios būtų taikomos esant šioms aplinkybėms, įskaitant pirmąją medicininę pagalbą.

Rizikos prevencija ir kontrolė

ES teisės aktuose numatytas taikytinų poveikio kontrolės priemonių eiliškumas, jei rizikos vertinimo metu paaiškėja, jog tokių rizikų esama.

- Pirmiausia yra rizikos pašalinimas, pakeičiant procesą arba produktą.
- Jei toks pašalinimas neįmanomas, tuomet pavojingas medžiagas arba procesus reikia pakeisti kitomis, nekenksmingomis arba mažiau pavojingomis medžiagomis arba procesais.
- Ten, kur negalima išvengti rizikų darbuotojams, reikia taikyti kontrolės priemones, kad rizika darbuotojų sveikatai būtų pašalinta arba sumažinta. Reikia laikytis tokio kontrolės priemonių taikymo eiliškumo:
 - 1) Projektuoti darbo procesus ir kontrolės priemones bei naudoti tinkamą įrangą ir priemones, kad būtų sumažintas pavojingų medžiagų išskyrimas.
 - 2) Naudoti kolektyvines apsaugines priemones rizikos atsiradimo šaltinyje, pvz., įrengti vėdinimo sistemas bei taikyti tinkamas organizacines priemones.
 - 3) Naudoti asmenines apsaugines priemones, įskaitant asmeninių apsauginių priemonių naudojimą tais atvejais, kai pavojingų medžiagų poveikio neįmanoma išvengti kitų priemonių pagalba.

Darbuotojų, patiriančių pavojingų medžiagų poveikį, skaičius turi būti sumažintas iki minimumo, taip pat reikia atitinkamai mažinti poveikio trukmę ir intensyvumą bei naudojamų pavojingų medžiagų kiekius. Taip pat reikia naudoti tinkamas higienos priemones.

Monitoringas ir peržiūra

Rizikos vertinimą reikia peržiūrėti tuomet, kai daromi pakeitimai darbo operacijose, pradedami naudoti nauji chemikalai arba keičiami darbo procesai; įvykus nelaimingam atsitikimui arba sveikatos pakenkimui bei visais kitais atvejais periodiškai siekiant užtikrinti, kad rezultatai atitinka esamą situaciją.

Įdiegus į procesą kontrolės priemones, reikia vykdyti jų efektyvumo monitoringą. Reikia reguliariai atlikti situacijos įvertinimą tam, kad būtų nustatyti situacijos pablogėjimai (pvz., sumažėjęs vėdinimo sistemos efektyvumas) arba pasikeitimai darbo praktikoje.

Ribinės vertės darbo aplinkos ore

Kenksmingų cheminių medžiagų profesinės ribinės vertės darbo aplinkos ore (RVDAO) yra svarbi informacija rizikos vertinimui ir valdymui. Tačiau ribinės vertės darbo aplinkos ore yra nustatytos tik ribotam skaičiui cheminių medžiagų, šiuo metu naudojamų darbo vietose. Privalomos ⁽⁷⁾ ir nurodomosios ⁽⁸⁾ ribinės vertės nustatytos Europos direktyvoje. Kiekviena Europos Sąjungos valstybė narė nusistato savo nacionalines ribines vertes darbo aplinkos ore, dažniausiai įtraukdama daugiau medžiagų negu pateikta direktyvoje. Nacionalinės ribinės vertės darbo aplinkos ore gali būti privalomos (tai reiškia, kad jų reikia laikytis), arba nurodomosios (naudojamos kaip rodiklis, ko reikėtų siekti). Darbdaviai turi užtikrinti, kad cheminių medžiagų poveikis neviršija nustatytų nacionalinių ribinių verčių.

Šio informacinio biuletenio rengimo metu, nebuvo nustatytos biologinių veiksnių darbo vietoje ribinės vertės.

Pavojingos medžiagos – Europos prioritetai

Vis didėjantis susirūpinimas, kad dabartinė cheminės saugos reguliavimo sistema, kuria siekiama apsaugoti aplinką ir darbuotojų sveikatą, negarantuoja tinkamos saugos, sąlygoja naujos Europos cheminių medžiagų politikos, kuri yra pateikta Baltojoje Knygoje dėl ateities cheminių medžiagų politikos⁽⁹⁾, kūrimą. Šioje politikoje siekiama užtikrinti aukštą dabartinės ir ateinančių kartų žmonių sveikatos ir aplinkos apsaugos lygį; joje numatyta vieninga cheminių medžiagų registravimo, vertinimo ir autorizavimo sistema (REACH). Vienas iš pagrindinių REACH sistemos cheminių medžiagų valdymo elementų yra reikalavimas pateikti informaciją apie chemines medžiagas, naudojamas gamybos procesuose. Ketinama pateikti daugiau informacijos apie kenksmingas chemines medžiagas bei kaip kovoti su jų keliama potencialia rizika. Ja taip pat siekiama įtvirtinti reikalavimą atlikti rizikos vertinimą, nes gamintojai, importuotojai ir vartotojai turės atlikti cheminių medžiagų naudojimo pagal paskirtį rizikos vertinimą ir siūlyti rizikos valdymo priemones, kurių pagalba būtų galima kontroliuoti rizikas.

2002 m. Europos Komisija išleido leidinį „Prisitaikymas prie pokyčių darbe ir visuomenėje: naujoji Bendrijos sveikatos ir saugos darbe strategija 2002 – 2006 m.“ (Adapting to change in work and society: a new community strategy on health and safety at work 2002 – 2006)⁽¹⁰⁾. Jame pažymima, kad Europa turi analizuoti naujas ir atsirandančias rizikas, ypač tas, kurios yra susijusios su cheminiais, fizikiniais ir biologiniais veiksniais.

Tolimesnė informacija

Daugiau informacijos ir kitus šios serijos informacinius lapelius apie pavojingas medžiagas galite rasti adresu <http://osha.eu.int/ew2003/>. Puslapio informacija nuolat atnaujinama.

Tolimesnės informacijos apie darbuotojų saugą ir sveikatą bei pavojingas medžiagas galite rasti adresu: <http://agency.osha.eu.int/> pagal įvairias temas, įskaitant :

- Ribinės vertės darbo aplinkos ore: http://europe.osha.eu.int/good_practice/risks/ds/0el
- Geros praktikos pavyzdžiai: http://europe.osha.eu.int/good_practice/risks/ds/

Sėkminga kontrolė yra naudinga

Visuotinai pripažįstama, kad tinkamas pavojingų medžiagų valdymas saugo darbuotojus ir aplinką, padeda užtikrinti produktų kokybę ir gerą kompanijos verslą.

Jungtinėje Karalystėje įsikūrusioje spaustuviėje virš senesnių, naudojančių daug tirpiklių spausdinimo mašinų, buvo įtaisyti uždengimai. Šiai priemonei įdiegti reikėjo tik truputį pamąstymo ir visai nedaug lėšų. Tirpiklių garų kiekis sumažėjo perpus; tai leido sutaupyti 5 000 litrų tirpiklių per savaitę arba 50 000 Didžiosios Britanijos svarų sterlingų (74 400 Eurų) per metus. Įrengus panašius uždengimus virš visų rotacinių-graviūrinių mašinų, bus papildomai sutaupyta apie 20 procentų lėšų.

Didelėje įmonėje, gaminančioje lankinio suvirinimo sistemas, vientisinis dažymas buvo pakeistas miltelinio dažymu. Buvo įrengta miltelinio dažymo kabina ir aplinkos kambarys. Labai ženkliai sumažėjo organinių tirpiklių poveikis darbuotojams, buvo vykdoma griežta dulkių kontrolė. Miltelinis dalių dažymas labai padidino atsparumą korozijai, galutinio paviršiaus apdorojimo kokybė tapo puiki. Pasiekta ženklus tirpiklių patekimo į aplinkos orą bei dažymo atliekų sumažėjimo. Šioms priemonėms įgyvendinti reikėjo daugiau kaip 500 000 eurų investicijų. Tačiau dėl padidėjusio miltelinio dažymo sistemos efektyvumo bendroji dažymo kaina sumažėjo 25 procentais. Investicijos atsipirks per 6,3 metus.

⁽⁷⁾ Pvz., švinui direktyvoje 98/24/EC (cheminių veiksnių direktyva) arba medžio dulkėms ir vinilo chloridui direktyvoje 90/394/EEC (kancerogenų direktyva).

⁽⁸⁾ 2000 m. birželio 8 d. Komisijos direktyva 2000/39/EC dėl nurodomųjų kenksmingo poveikio ribinių verčių pirmojo sąrašo nustatymo, įgyvendinant Tarybos direktyvą 98/24/EC dėl darbuotojų sveikatos ir apsaugos nuo rizikos, susijusios su cheminėmis medžiagomis darbe.

⁽⁹⁾ http://europa.eu.int/comm/environment/chemicals/0188_en.pdf

⁽¹⁰⁾ http://europa.eu.int/eur-lex/en/com/pdf/2002/com2002_0118en01.pdf